

Motion

1976/77: 1254

av herr Olsson i Sösdala m. fl.
om hushållning med naturresurserna

Bakgrund

Världens befolkning ökar ständigt. Detta innebär i sig en ökad konsumtion. Den höjda levnadsstandarden och därmed ökade konsumtionen per capita i i-världen innebär dock en ännu större stegring av förbrukningen av våra naturresurser än själva befolkningsökningen.

Genom den tekniska utvecklingen har vi i den industrialiserade delen av världen fått möjligheter att i en hittills oanad grad påverka naturen. Vi har i dag kapacitet att förbruka resurser och vi vet att deras varaktighet med nuvarande eller med en stegrad konsumtion i många fall kan mätas i årtionden eller århundraden. Vi har också en teknisk kapacitet att påverka miljön. Tyvärr har denna kapacitet oftast använts negativt, dvs. i miljöförstörande riktning.

Genom allt bättre kommunikationer och allt större ekonomiska resurser har det blivit möjligt för människan att åtminstone temporärt värja sig från de problem hon åstadkommer. När våra lokala resurser är förbrukade tar vi i anspråk resurser på annat håll. Exempel på detta är hur vi i Europa har koloniserat andra delar av världen för att tillgodogöra oss deras produktion av livsmedel och av olja och metaller. Vi har också fått en möjlighet att flytta oss själva. Om vi fördärvar ett område så har vi alltid chansen att flytta därifrån. Om vi har använt upp en resurs så har vi alltid chansen att flytta dit där andra nya resurser finns.

Om vi gör tankeexperimentet att hela jorden är befolkad med människor med samma behov som vi, som lever på samma standard som vi, och med ungefär samma täthet som vi, då kan vi lätt inse att dessa möjligheter inte längre kvarstår. Vi är mycket nära den situationen och bör snarast förbereda oss för den.

Vår ekonomi

Ekonomi i hela den industrialiserade världen, såväl de socialistiska ekonomierna som de liberala ekonomierna, har formats i en tid av knapphet på varor för livets nödtorft med önskan att producera så mycket som möjligt. Av detta skäl har tillväxt och produktion upplevts som positiva. I ett läge av knapphet har man inte upplevt behovet att värdera olika former av tillväxt. Problemen var att för en växande befolkning tillgodose grundläggande behov. Dagens problem i i-världen är annorlunda. De problemen är att vi

producerar för mycket, dvs. vi konsumerar för mycket av de resurser som inte är outtömliga. Vi lever inte längre på det som jorden och människorna avkastar, på räntan, utan vi lever i allt större utsträckning på det vi kan få ut av innehållet i jorden, dvs. av kapitalet. Detta borde innebära en minuspost i vår ekonomi, men i stället betraktas det i vårt sätt att mäta som en pluspost.

Vår teknologi

Den tekniska utvecklingen har i det industrialiserade samhället inneburit att vi förändrat vår produktion och vår livsföring ifrån ett naturnära agrarsamhälle till ett onaturligt, ibland t. o. m. naturfientligt, tekniskt samhälle. Tekniken har ständigt utvecklats mot en allt hårdare, omänskligare och onaturligare teknik. Den har gjort det i syfte att öka vår kontroll över naturen. Den har för att göra det krävt alltmer av de ändliga resurserna, av naturens kapital. En alternativ väg hade varit att utveckla en mjuk teknik som levde med naturen i stället för emot naturen.

Vår struktur

Ekonomi och teknologin har naturligtvis påverkat strukturen i produktionen och näringslivet och därmed också strukturen i samhället. Eftersom både ekonomi och teknologi har varit baserade på förhållandet att ändliga råvaror såsom energi och metaller har varit billiga, så har också strukturen formats efter detta förhållande. Man har kunnat utveckla en struktur som har varit utomordentligt resurskrävande utan att detta har upplevts negativt. Olägenheter i strukturen, som exempelvis ökade avstånd, ökade transporter, ökad energiförbrukning, ökad resursförbrukning, har inte inneburit något problem utan i stället inneburit en positiv stimulans för vår ekonomi. Då ekonomin inte har känt skillnad på positiva och negativa faktorer har varje ökning bedömts positivt. Strukturutvecklingen har alltså fortskridit endast med hänsyn till ekonomisk tillväxt och teknologisk utveckling och utan hänsyn till miljöförändringar, resursförbrukning och mänskliga behov.

Omvärderingar

I de högst industrialiserade länderna har man under senare år i ökad omfattning kunnat konstatera att människorna börjat värdera saker och förhållanden på ett nytt sätt. I vårt land, liksom i de flesta andra industriländer, där den billiga energin spelat en stor roll för utvecklingsriktningen innebar energikrisen 1973–1974 på visst sätt en vändpunkt i detta avseende. Många människor upptäckte då att det föreligger en knapphet på energiresurser. Människan blev i sitt vardagliga liv medveten om att man inte kunde erhålla en obegränsad mängd olja, och i den mån man erhöll olja var det till ett

kraftigt förhöjt pris. Det har också visat sig att möjlighet att producera billig energi i form av kärnkraft inte föreligger, och tar man tillräcklig hänsyn till säkerhets- och miljöproblemen så är produktionsmöjligheterna över huvud taget ytterst osäkra. Råvarutillgången utgör även här en annan och stark begränsning. Ett liknande förhållande uppträdde också på råvarumarknaden när det gällde metaller, exempelvis på koppar i samband med förändrade situationer för kopparbrytning bl. a. i Chile.

Vi har också kunnat konstatera en väsentlig förändring av världsmarknaden på livsmedel. Från en situation med överskott på spannmål som motsvarade flera årsproduktioner i lager så fanns plötsligt en efterfrågan som i stort sett slukade hela tillgången.

Samtidigt som många människor på grund av en knapphet i tillgången blir medvetna om behovet av en begränsning av produktionen upplever också många människor från motsatt utgångspunkt ett behov av att begränsa sin konsumtion. Deras erfarenhet från ett högurhaniserat högstandardsamhälle leder dem fram till slutsatsen att ökad standard och konsumtion inte höjer livskvaliteten utan snarare sänker den. Ett alltför stort engagemang i ekonomiskt och tekniskt framåtskridande och i materiell standard, dvs. konsumtion, innebär för dem en begränsning i deras möjligheter till mänskliga relationer och en hög psykisk välfärd.

Ett övergripande samhällsmål

Det främsta målet för en framsynt politik måste vara att hushålla med våra resurser, framför allt med sådana resurser som inte återskapas. En hushållning kan inriktas dels på ett ökat sparande, dels på en ökad återvinning och återanvändning och dels också på ökad produktion av förnyelsebara resurser.

Sparande

Om man ser till möjligheterna att spara kan man urskilja framför allt två olika sätt att spara på. Det ena sättet skulle kunna betecknas som "sparande i det befintliga systemet". Ett sådant sparande går ut på att vi i första hand nedbringar förbrukningen av resurser som vi egentligen inte behöver, exempelvis att vi släcker lampor i rum som inte användes, drar ner temperaturen i lokaler, där människor ändå ofta bar ytterkläderna på, kör mindre med våra bilar, eventuellt köper mindre bilar, försöker begränsa vår konsumtion av prylar som vi inte oundgängligen behöver. Denna typ av sparande är till en början ganska enkel men om man driver den långt uppfattas den ofta som ett snåländande och i så fall negativt av människorna. Sparandet upplevs som en sänkning av standarden och som en uppoffring av den enskilda människan och får då något negativt över sig. Å andra sidan är det viktigt att lära människor en naturlig sparsamhet med sådant som man inte alls

lider av att avvara, och vi har givit några exempel på det.

Om vi hade litet mindre av det vi inte behöver och litet mer av det vi behöver så kunde vi vara rikare även om vi hade litet mindre.

Den andra typen av sparande skulle man kunna kalla "sparande genom förändring". Sådant sparande innebär att man utnyttjar tekniska framsteg för att minska resursanvändningen, exempelvis genom att använda glödlampor som drar mindre elektricitet, genom att isolera byggnaderna bättre så att det vid samma temperatur går åt mindre energi, genom att utveckla våra bilmotorer så att de drar mindre bränsle, genom att tillgodose en större del av kommunikationsbehovet med kollektiva kommunikationer och genom att satsa på högre kvalitet och längre varaktighet på kapitalvaror så att konsumtionen därmed kan hållas nere – en förändring av samhällsstrukturen till en struktur som är mer hushållande, en struktur där onödiga transporter av människor och varor elimineras och där resurserna utnyttjas på ett mer effektivt sätt.

Återvinning, återanvändning och ökad varaktighet

Vår standardutveckling kännetecknas av en ständigt ökande avfallsmängd. Detta avfall innebär i sig att samhället får stora kostnader för omhändertagande. Men det största problemet är ändå den misshushållning med resurser som avfallshanteringen i dag innebär. Här måste från samhällets sida vidtagas kraftiga åtgärder för att både minska avfallsmängden och på ett effektivt sätt ta vara på det avfall som ändå produceras. När det gäller att återvinna resurser i avfallet gäller det framför allt metaller och fibervaror, men det finns också ofta ett energivärde i avfall som går att tillvarata. Det organiska avfallet utsätts i storsamhällets reningsverk för en svår misshushållning. Det bör återföras till det biologiska kretslopp som det har kommit ifrån.

För att minska avfallsmängden bör man öka insatserna för återanvändning. Exempel där det redan har tagits politiska initiativ är returglasen för läskedrycker och öl och på detta område bör insatserna förstärkas. Över huvud taget är förpackningsområdet ett delområde som i detta sammanhang särskilt bör uppmärksammas. Engångsförpackningen har som främsta argument att konsumenten inte behöver bära den tillbaka till affären och att affären inte har besvär med returemballage. I stället har denna återföring av emballaget överförts på samhället. Och samhället har fått bära de största kostnaderna för denna hantering. Vid en totalbedömning torde inte kostnaden för flergångsförpackningar vara så mycket större som det ser ut vid en ytlig kalkyl. Men det är inte bara på förpackningssidan som engångsartiklarna har ökat, utan samma förhållande gäller t. ex. inom restaurangbranschen och inom sjukvården, där man har sett det som billigare att använda engångsartiklar. Den samhällsekonomiska totalkalkylen på lång

sikt med beaktande av resursförbrukningen torde även här ha ett annat utseende.

En ökad varaktighet av både kapital och vissa förbrukningsartiklar skulle naturligtvis minska mängden avfall och minska resursförbrukningen. Härvid innebär en ökad satsning på kvalitet att man i varan lägger in en längre varaktighet. Det är också angeläget att man har möjlighet att vårda de varor och resurser som vi använder på ett sådant sätt att varaktigheten blir så lång som möjligt. Detta gäller inte minst byggnader, inventarierna i byggnader, oavsett om det är för industriellt bruk, för den offentliga sektorn eller i privata hem, och det gäller bilar och annan teknisk utrustning. Det krävs här en ökad satsning på reparationer och underhåll, något som kräver en utbyggnad av servicesektorn. Detta har också den fördelen från regionalpolitisk synpunkt att reparationer och underhåll måste ske där resurserna finns och får då ske i decentraliserade former och ofta i mindre företag. Naturligtvis står ett sådant här samhälle i bjärt kontrast till det slit- och släng-sambälle som vi har anpassat oss alltmera till under de senaste årtiondena.

Ökad produktion

Då det gäller förnyelsebara resurser är det i många fall möjligt att utan negativa verkningar öka produktionen. Detta gäller inom områden som jord- och skogsbruk och i energiproduktionen genom kontinuerliga energikällor som sol, vind, vattenfall, biomassa m. m. Samtliga dessa områden har under senare tid nedvärderats, då det varit mera lönsamt att satsa på annan produktion eller att utnyttja ändliga resurser. I takt med att tillgången på ändliga resurser minskas och minskningen accentueras av befolkningsökningen måste en ökad satsning ske på dessa områden.

Inom såväl jord- och skogsbruk som vattenkraften har man ansett att en resursintensiv och arbetskraftsintensiv produktion i allt större enheter skulle vara den bästa lösningen. Detta har lett till att marginella resurser inte har kunnat utnyttjas; exempelvis marginell åker i skogs- och mellanbygder, klenvirke i skogarna och små fallhöjder i mindre vattendrag. Den tillämpade tekniken har samtidigt inneburit en ökad belastning på det ekologiska systemet. Vad som nu erfordras är en ökad produktion med bevarad ekologisk balans. Härvid blir det i motsats till tidigare nödvändigt att målmedvetet utnyttja just marginella produktionsresurser bl. a. genom insats av mer arbete.

Åtgärder

Då avsikten med denna motion inte är att föreslå konkreta åtgärder på varje delområde, skall vi här endast kortfattat beröra de olika fält där det är mest angeläget att sätta in åtgärder.

Ett hårt drivet sparande och en ökad användningstid av framför allt kapitalvaror skulle kunna innebära en negativ faktor i konjunktursammanhang. Av bl. a. detta skäl finns det anledning att när man överväger åtgärder försöka hålla summan av dessa åtgärder sådan, att resultatet förhåller sig neutralt i förhållande till såväl finans- som budgetpolitik. En primär utgångspunkt för detta är att den totala efterfrågan inte skall förändras. Man måste kunna acceptera en förändring mellan investeringar och konsumtion. Däremot är det inte säkert att man för att iakttä en hättre hushållning är tvingad att förändra relationerna mellan den offentliga och den privata sektorn.

Med här nämnda principer som bakgrund bör man kunna upprätthålla en hushållningsplan där man värderar insatta åtgärder i tre olika storheter: sysselsättning, resursförbrukning och kronor.

De förändringar som man i denna hushållningsplan föreslår skall då, som vi tidigare nämnt, förhålla sig neutrala vad det gäller den ekonomiska omslutningen. Däremot skall de insatta förändringarna innebära en besparing i första hand på ändliga resurser och i andra hand även på förnyelsebara resurser, på vilka det råder knapphet och där produktionen inte utan vidare kan ökas. Hushållningsplanen bör också kunna innebära en övergång från ändliga resurser till förnyelsebara resurser som är av den karaktären att produktionen kan ökas utan avsevärda problem. Vad gäller sysselsättningen skall den totala effekten av insatta åtgärder innebära ett nettotillskott i sysselsättningstillfällen. Mänsklig arbetskraft är en av de resurser som världen, och även vårt land, har förhållandevis gott om. Dessutom innebär det för varje människa ett positivt egenvärde att ha en meningsfull sysselsättning.

Då man kunnat konkretisera samhällets mål i fråga om hushållning med naturresurser i en hushållningsplan, blir det lättare att föra en debatt om vilka åtgärder som skall sättas in för att uppnå de mål som uppställts. Efter som vi här arbetar med en av de absolut största framtidsfrågorna kommer det att behövas kraftfulla åtgärder inom alla områden på de ekonomiska och politiska fälten. Dessutom kommer insatser av karaktär och på områden, som f. n. är helt okända, att erfordras.

Ekonomiska styrmedel

Även om vi tidigare i motionen anförde att vår ekonomi i sig själv innebär en drivkraft för ökad resursanvändning, så måste vi inom det existerande ekonomiska systemet vidta åtgärder som begränsar eller stoppar denna tendens, eller om det är möjligt vänder den åt andra hållet.

Man kan säga att redan förekomsten av en arbetsgivaravgift, dvs. skatt på arbetet, är ett slag av produktionsfaktorskatt. Om det är så att vi önskar öka insatsen av produktionsfaktorn arbete och minska insatsen av produktionsfaktorer av karaktären ändliga resurser, så bör naturligtvis produktionsresursskatten överföras från de faktorer som skall stimuleras till de faktorer

som skall begränsas. Det är angeläget att en sådan omläggning snarast blir föremål för en noggrann prövning.

Ett enkelt sätt att begränsa den privata konsumtionen är att höja momsen. En sådan åtgärd skulle då automatiskt leda till minskad konsumtion av bl. a. varor med innehåll av ändligena resurser. Emellertid finns inte anledning att lika hårt begränsa konsumtion av t. ex. privata tjänster eller varor inom områden där produktionsökning inte leder till resurs- eller miljöproblem. Det är f. n. mest angeläget att förändra den privata konsumtionens inriktning. En differentierad moms eller ett system med punktskatter borde därför prövas som medel att nå bättre hushållning.

Styrning av tekniken

Om ekonomiska styrmedel införes kommer dessa naturligtvis genom marknadsekonomin att påverka den tekniska utvecklingen. Dock är det inte säkert att detta har den genomslagskraft och den snabbhet i förändringen som med hänsyn till frågans brådskande karaktär vore önskvärt. Det är därför angeläget att samhället stöder tvärvetenskaplig forskning, forskning och utveckling av resurssnål teknik och produktion och på alternativa råvaror i anslutning till hushållningsplanen.

Strukturella styrmedel

Vi saknar i dag en vetenskaplig bedömning av hur olika samhällsstrukturer påverkar resursförbrukningen. För många står det klart att ett centraliserat samhälle med stora enheter och långtgående specialisering med åtföljande ökade transport-, hanterings- och administrationskostnader, och i många fall dåligt utnyttjande av lokala marginella resurser, i bästa fall kan vara ekonomiskt försvarbart. Från hushållningspolitisk utgångspunkt är det däremot inte försvarbart. Ökad forskning vore därför angelägen.

Redan med nu aktuella bedömningar torde det dock finnas anledning att besluta om sådana riktlinjer för samhällsplaneringen som befrämjar småskalighet och decentralisering i samhälle och näringsliv.

Kulturens inriktning

Att i vår tid tala om styrning av kulturen låter inte bra. Man ger sig då in på den personliga integritetens område med de risker det innebär. Emellertid synes vårt kulturmönster av i dag vara väldigt påverkat och styrt framför allt av tekniken och ekonomin. I den mån det är möjligt att tala om monumentalbyggnader från vår egen tid, så torde dessa framför allt bestå av storstädernas bankpalats och varuhus. Detta stämmer också väl med den konsumtionskultur som vi utövar.

Skapandet av varor och skapandet av resurser har för flertalet människor

blivit ett tämligen alienerande arbete. I ett meningsfullt skapande, en produktion, oavsett om det är av varor eller tjänster för andra människor, bör ligga ett av de största kulturvärden människan kan uppleva. I stället är för många arbetet något nödvändigt ont som man utför för att få ihop tillräckligt med pengar. Dessa behövs för att kunna konsumera, och samtidigt som arbetet nedvärderas så förhärligas konsumtionen.

Detta förhållande gäller även på den s. k. finkulturens område. Allt färre människor skapar, arbetar med denna medan allt fler blir passiva mottagare, t. ex. bakom TV-apparaten. Vi borde ju i stället skapa kulturaktiviteterna gemensamt i nära kontakt med varandra. Vi borde i ökad omfattning ägna oss åt mänsklig gemenskap i stället för opersonlig materiell konsumtion.

Ökade informationsinsatser

De åtgärder som samhället kan sätta in på detta område är bl. a. att ge folkrörelserna kraftigt förbättrade möjligheter till sin verksamhet. Även om samhället ställde mycket stora resurser till förfogande för en folkrörelsekampanj i syfte att i en bred mänsklig verksamhet informera om och diskutera de långsiktiga bushållningsfrågorna kommer en sådan kampanj ändå att vara liten i förhållande till den ständigt pågående kampanjen för konsumtionskulturen som bedrivs i press, etermedia, direktreklam och i varuhusens skyltfönster.

För att undvika missförstånd vill vi upprepa vad som tidigare framhållits, att det inte är en minskning av den ekonomiska omslutningen eller total sänkning av konsumtionen som eftersträvas, utan en förändring av vad vi konsumerar och hur vi konsumerar, så att överensstämmelse nås med resurshushållningspolitiska målsättningar. Då det gäller att påverka konsumtionen i denna riktning bör det under 1976 inrättade konsumentverket kunna spela en betydande roll och bl. a. dess program Allmän information få en inriktning som överensstämmer med nämnda målsättning.

Hemställan

Med hänvisning till vad som ovan anförts hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär initiativ för en bred folk-rörelsekampanj om hushållningsfrågorna.
2. att riksdagen hemställer att regeringen uppdrar åt konsument-verket att inrikta sitt program Allmän information på en hus-hållande konsumtion.

Stockholm den 25 januari 1977

KARL ERIK OLSSON (c)

i Sösdala

BIRGITTA HAMBRAEUS (c)

BJÖRN ELIASSON (c)

GÖSTA ANDERSSON (c)

i Nybro